

TOKAT İLİ ARTOVA İLÇESİNDE TARIMSAL YAYIM ÇALIŞMALARI

Yrd.Doç.Dr. Nuray KIZILASLAN
GOÜ Ziraat Fak. Tarım Ekonomisi Böl.

Zir.Müh. Cihat SİPAHİ
TKB Artova İlçe Tarım Müd.

ÖZET : Tarımsal yayım, üretim faktörlerinin etkin kullanılarak tarımsal üretimin artırılması, insan kaynağını geliştirerek üretim faktörlerini rasyonel kullanma, ülkenin yetersiz kaynak ve finansal olanaklarının etkin kullanılması ve bölgeler arası gelişmişlik farklılıklarının azalmasında önemli rol oynamaktadır.

Yayım elemanları bu konularda üreticileri eğitirken farklı öğretim yöntemleri kullanmaktadır. Öğretim yöntemleri yayım hizmetinin başarısında etkilidir.

Bu bağlamda çalışmada, Artova ilçesindeki tarımsal yayım uygulamaları değerlendirilmiştir. Uygulamada görülen aksaklıklar ve karşılaşılan sorunlar tespit edilmiş ve bu sorunlara ilişkin çözüm yolları saptanmıştır. 1991-97'de Artova ilçesinde tarımsal yayım çalışmalarındaki sorunların Türkiye'deki tarımsal yayımın sorunlarıyla paralellik gösterdiği belirlenmiştir.

THE STUDIES OF AGRICULTURAL EXTENSION SERVICES IN ARTOVA COUNTY OF TOKAT PROVINCE

ABSTRACT: Agricultural extension plays an important role in increasing agricultural production by using the production factors efficiently, exploiting the production factors by developing human resources, using the country's limited resources and financial supplies efficiently and decreasing the developmental discrepancies among the region.

Extension staff use different education methods while they educate farmers on those issues. Education methods effect the success of extension service.

In this study, the extension studies in Artova county were evaluated with respect to the above issues. The problems faced in the application were noted and some solutions to these problems were determined. It was found out that the problems in the agricultural extension studies conducted in Artova county in 1991-97 period had parallels with the problems in the agricultural extension studies in general in Turkey.

1. GİRİŞ

1.1 Konunun Önemi

Sanayileşme çabalarına rağmen tarım, Türkiye ekonomisindeki yerini halen korumaktadır. Ekilebilir topraklar son sınırına gelmiş olmasına rağmen artan nüfusu besleyebilmek, tarıma dayalı sanayiye hammadde temin etmek, dış talebi karşılayabilmek ancak birim sahadan ve hayvan başına alınan verimin artırılması ile mümkün görülmektedir.

Tarımda söz konusu verimi artırmak yeni teknik ve teknolojilerin bulunmasına ve bunların çiftçilere tanıtılması, benimsetilmesi ve uygulatılmasına bağlı görülmektedir (YÜKSEL, 1993).

2000'li yılların eşiğinde, yaşanan günleri ve yakın geleceği tanımlamaya çalışanların en sık kullandığı sözcük, hiç kuşkusuz bilgi çağıdır. Bilgi yaşamın her alanında belirleyici bir rol oynamaktadır. Bilginin yaratılması, geliştirilmesi, dağıtımının sağlanması, depolanması vb. etkinliklerin önemi giderek artmaktadır.

Bu durum tarım kesimi içinde geçerlidir. Yaşamını tarımdan kazanan insanların bilgi gereksinmelerinin giderek arttığını ve çeşitlendiğini görmekteyiz. İşte tarımsal yayım bu gereksinmenin karşılanmasına yönelik bilgilendirme ve okul dışı eğitim hizmetlerini kapsamaktadır. Bu konumuyla tarımsal yayım, 21. Yüzyılın eşiğinde önemi artan hizmet alanları arasında sayılmaktadır.

Yaşanan gelişmeler bir taraftan tarımsal yayımın bir tarımsal kalkınma aracı olarak önemini artırırken, diğer taraftan amaçları ve görevleri konusunda ona yeni bakış açıları ve yeni boyutlar kazandırmaktadır. Örneğin; üretim ve verim artışı sağlama gibi klasik amaçların yanında verimlilik ve gelir istikrarı kavramları daha öne çıkmaktadır. Eşitlik içinde kalkınma sık anılan bir amaç olarak gözükmektedir. Doğal kaynak tabanının korunması, kaçınılmaz olarak tarımsal yayımın başlıca amaçları arasına girmektedir.

Tarımsal yayımın görev alanları içinde insan kaynağını geliştirme boyutu her zamankinden daha öne çıkmaktadır. Değişen koşullara uyum sağlayabilen, örgütlenme

yeteneği yüksek, yenilikleri denemekten kaçınmayan ve her şeyden önce sorunlarını doğru saptayıp bunların çözümlerini ısrarla arayan, böylece yalnız bilgiyi kullanan değil, bilgiye talep yaratan çiftçiler kazandırmaya yönelmektedir (TALUĞ, 1993)

Ülke ekonomisinde olduğu gibi Artova ilçesinde de tarımsal yayımın önemli bir yeri vardır. İlçe halkının geçim kaynağını bitkisel üretim ve hayvancılık oluşturmaktadır. İlçede sulanan alanların az oluşu, iklim şartlarının ağır ve yükseltinin fazla olması; yetiştirilen ürün desenini sınırlamaktadır. Yine ilçede çayır-mer'a alanlarının yetersiz olması vb. nedenlerle birim alan ve hayvanlardan alınan verim az olmaktadır. Verim artışı ancak yeni teknik ve teknolojilerin kullanımıyla mümkün görülmektedir. Durum böyle olunca Artova İlçesi için tarımsal yayımın önemi daha da artmaktadır.

1.2.Çalışmanın Amacı

Çalışmanın başlıca amacı, Artova İlçesinde yapılan tarımsal yayım çalışmalarını ortaya koymak, uygulamada görülen aksaklıkları ve karşılaşılan sorunları saptamak ve bu sorunlara ilişkin çözüm yollarının belirlenmesidir. Yine yörede daha önce yapılmış benzer bir çalışmanın olmaması nedeniyle yayım konusunda bir kaynak oluşturması amacı güdülmüştür.

1.3.Çalışmanın Kapsamı

Çalışma kapsamını Artova İlçesinde, TKB Artova İlçe Müdürlüğü tarafından yapılan tarımsal yayım çalışmaları oluşturmuştur. 1991-1997 yıllarında yapılan tarımsal yayım çalışmaları incelenmiştir. Yedi yıllık bu dönem II. TYUAP'nin uygulama dönemi olması açısından da önem arz etmektedir.

1.4.Materyal ve Yöntem

Çalışmada tarımsal yayımla ilgili kitap, dergi, broşürler taranmıştır. Ayrıca, Artova İlçe Müdürlüğü verileri ve ilçe yayım sorumlusu ile görüşmeler yapılmıştır.

2.TARIMSAL YAYIM

Tarımsal yayım; insanlara faydalı bilgilerin aktarılması için devam eden bir işlemdir ve daha sonra bu bilgi ve teknolojilerin etkili kullanımı için kişilere bilgi, beceri ve davranış yönünden yardım etmektir (**ANONİM,1984**).

Tarımsal yayımda temel amaç, üreticilerin yaşam standartlarını yükseltmektir.

Yayımın Eğitimsel Amaçları,

- Bilgide değişim: Bilinen şeylerde, bilginin genişliği, çeşidi ve bilgi edinme tarzında değişim.

- Yapılan işlerde (hüner kazandıran değişim): Budama, aşı yapma vb.

- Zihniyet ve hissiyetle ilgili değişim: Bilgi ve maharetin ötesinde kanaat. görüş, tutum, eğilim, vb. konulardaki değişim.

Yayımın Ekonomik Amaçları,

Yayım çalışmalarından geneli ekonomik fayda sağlayan sonuçları hedef tutarlar. Örneğin; gelirlerin artması, ürünlerde verim artışı, gıda muhafazası, daha iyi pazarlama vb.

Yayımın Sosyal Amaçları,

Sağlık şartlarının düzeltilmesi, liderliği geliştirme, daha iyi aile hayatı, işbirliğinin geliştirilmesi vb.

Yayım hizmeti, çiftçi ailesindeki kişilerden başlayarak, derece derece, aileye, topluma ve millete etki yaparak, gelişme sağlamaya çalışmaktadır (**ŞENOCAK, 1967**).

Tarımsal yayım çalışmalarında farklı yöntemler kullanılmaktadır. Öğrenilen bilgilerin akılda tutulmalarında öğrenme yöntemlerinin etkileri farklı olmaktadır. Öğrenme yöntemlerinin payı;

Yaparak	%90
İşiterek ve görerek	%50
Görerek	%30
İşiterek	%20
Okuyarak	%10'dur

Görüldüğü gibi en etkili öğrenme metodu yaparak yaşayarak öğrenmedir. Ancak yaparak yaşayarak öğrenmede genellikle orijinal araç gereçlerin bulunması gerekmektedir. Bu araç gereçler genellikle pahalı olup her zaman temin edilmesi mümkün olmayabilir. Ayrıca özellikle tarımsal faaliyetlerde yaparak yaşayarak öğrenme uzun zaman dilimlerini gerektirebilir. Görerek ve işiterek öğrenmede bilgilerin uzun süre akılda tutulmasında başarı %50, yalnız işiterek öğrenmede ise başarı sadece %20 civarındadır.

O nedenle göze ve kulağa hitap eden eğitim araçlarının kullanılması eğitimin etkinliği açısından kaçınılmaz görülmektedir (İÇER, 1988).

3.TKB ARTOVA İLÇE MÜDÜRLÜĞÜ TARAFINDAN YAPILAN TARIMSAL YAYIM FAALİYETLERİ

İlçe Tarım Müdürlüğü Artova İlçesinde tarımsal yayım faaliyetlerinde bulunan tek kuruluş durumundadır. Tarım İlçe Müdürlüğü; 1 ziraat yüksek mühendisi, 5 ziraat teknisyeni, 3 veteriner sağlık teknisyeni ve bir ev ekonomisi teknisyeni ile tarımsal yayım faaliyetlerini yürütmektedir. 1 adet TV, 1adet video, 8 adet tarımsal konulu video kaseti, 1 slayt makinası, 1 adet fotoğraf makinası, 1 adet fotokopi makinası, tarımsal yayımda kullanılan araç ve gereçleri oluşturmaktadır.

3.1.Üreticileri Eğitmek Amacıyla Yapılan Çalışmalar

Yeni tarım tekniklerinin ve teknolojilerinin üreticilere aktarılmasında yani tarımsal yayımda değişik yol ve metotlar kullanılmaktadır. Bunlardan grup yayım metotları, aynı anda daha fazla kişiye hitap etmesi, ucuz ve etkili olması sebebiyle tarımsal eğitimde yaygın olarak kullanılmaktadır.

Sözü edilen grup metotlarından çiftçi toplantıları, demonstrasyonlar, tarla günleri, çiftçi kursları Artova İlçesinde çiftçi eğitim çalışmalarında en fazla kullanılan metotlardır. Artova İlçe Tarım Müdürlüğü tarafından etkin olarak uygulanan çiftçi eğitim çalışmalarının yıllara göre durumu aşağıda verilmiştir.

3.1.1.Çiftçi Toplantıları

Çiftçi toplantıları bir veya daha fazla aracı kullanılarak uygulanan sözlü bir grup metodudur. Çiftçi; toplantılarında kişi kişiye bir konuşma yerine, bir gruba sözle bilgi verilir, hitap edilir. Toplantıda kişisel tanışma ve karşılıklı güven oluşturulur. Toplantıda çiftçiler; yayımın önemini kavrar, demokratik bir faaliyete katılma alışkanlığı kazanır, grup içinde düşünme konuşma yeteneği edinir, sosyal uyum, bilgi edinme ve önderlik kabiliyetini geliştirir (ANONİM, 1989).

Çizelge 1'de 1991-1997 yıllarında Artova İlçesinde yapılan çiftçi toplantıları verilmiştir.

Çizelge 1. Artova İlçesinde 1991-97 Yıllarında Yapılan Çiftçi Toplantıları (Birim: Adet)

YILLAR	PROGRAMLANAN		UYGULANAN		TOPLANTI GERÇEKLEŞME ORANI (%)	ÇİFTÇİ SAYISI GERÇEKLEŞME ORANI (%)
	TOPLANTI SAYISI	ÇİFTÇİ SAYISI	TOPLANTI SAYISI	ÇİFTÇİ SAYISI		
1991	157	2 715	247	3 277	157.3	120.7
1992	217	3 670	277	4 777	127.6	130.2
1993	214	3 200	228	3 506	106.5	109.6
1994	293	4 395	280	5 046	95.6	114.8
1995	241	3 685	272	4 729	112.9	128.3
1996	143	2 365	143	2 725	100.0	115.2
1997	187	2 115	161	2 072	86.1	98.0

Kaynak: ANONİM, 1991-97, TKB Artova İlçe Müdürlüğü, ÇEYŞ Müd. Kayıtları, Tokat.

1991 yılında 14 değişik konuda 157 toplantı programa alınmış, 16 farklı konuda 247 toplantı 3.277 çiftçinin katılımı ile gerçekleştirilmiştir. 1991 yılı programına alınan sulama teknikleri, hububatta hasat teknikleri ve tohum temizleme ve ilaçlama konulu toplantılar iptal edilmiştir. Program dışı olarak; meyve ağaçlarında kışık bakım, hayvan hastalık ve zararlıları, arılarda ilkbahar bakımı, yeni buğday çeşitleri ve sertifikalı tohum kullanmanın önemi ve macar fiği tarımı konularında toplam 63 toplantı yapılmıştır.

1992 yılında 18 değişik konuda 277 toplantı 4.777 çiftçinin katılımı ile gerçekleştirilmiştir. Program dışı olarak mantar yetiştiriciliği, şap hastalığı ve korunma yolları, hububatta ve şeker pancarında yaprak gübresi uygulaması, tarım sigortası, elma ağ kurdu, güzlük buğdayda erken ve ateş yanıklığı hastalığı konularında 60 toplantı yapılmıştır.

1993 yılında 18 değişik konuda 214 toplantı programa alınmış 18 farklı konuda 228 toplantı 3.506 çiftçinin katılımı ile gerçekleşmiştir. 1993 yılı programında yer alan koruyucu aşılar ve salgın hastalıklar ve sun'ı tohumlama gibi konular iptal edilmiş, bunu yerine ateş yanıklığı ve hububatta uygun ekim zamanı konulu toplantılar program dışı olarak gerçekleştirilmiştir.

1994 yılında 25 değişik konuda 293 toplantı programlanmış, 24 konuda toplantı 5.046 çiftçinin katılımı ile gerçekleştirilmiştir. Tarım sigortaları konulu toplantı ise uygulanmamıştır.

1995 yılında ise 25 değişik konuda 241 toplantı programlanmış , 27 değişik konuda 4729 çiftçinin katılımı ile 272 toplantı yapılmıştır. 1996 yılında 29 farklı konuda 143 toplantı programlanmış, gerçekleşme %100 olup 2.725 çiftçi katılmıştır.

1997 yılında 12 değişik konuda 187 toplantı programa alınmış, 12 farklı konuda 161 toplantı 2.072 çiftçinin katılımı ile gerçekleşmiştir.

Programlanan toplantı sayısı yıllar itibariyle değişiklik göstermesine rağmen 1994 ve 1997 yılları hariç diğerlerinde programlanandan daha fazla gerçekleşme olmuştur. Bir yıl öncesinden programa alınan toplantı konularının çiftçilerden gördüğü ilgi ve istek doğrultusunda toplantı sayıları değişkenlik göstermekte ve gerçekleşme oranında farklılıklar görülmektedir. Ayrıca güncel konularla ilgili program harici toplantılar yapılmaktadır. Bunda etkili olan çiftçilerin talebi veya ilçe yayım sorumlusunun hemen halledilmesini gerekli gördüğü eksikliklerdir.

3.1.2. Demonstrasyonlar

Demonstrasyon, denenmiş bir teknik veya pratiği mahalli şartlarda tekrar gösterme ve uygulama işlemidir. Demonstrasyonlar kullanılmakta olan yayım metotları arasında en etkili olanıdır. Çünkü insanlar gördükleri ve yaptıkları işleri daha kolay benimserler. "Çiftçinin aklı gözündedir" sözü bu gerçeği anlatır. Demonstrasyonda çiftçi tavsiye edilen teknik ya da pratiğin üstün yanını bizzat gözler. Demonstrasyonlar; beceri kazandırır, görme, işitme, tartışma ve uygulama imkanı sağlar. Mahalli önderlerin bulunmasına ve gerçekleştirilmesine yardım eder. Yayımıcılar ile çiftçiler arasındaki

kişisel ilişkileri geliştirir. Yazılı ve sözlü anlatımdan daha etkilidir. Yeniliğe açık olmayan çiftçilerin ikna edilmesinde önemli rol oynar (ANONİM, 1989).

Çizelge 2'de Artova İlçesinde 1991-97 yıllarında yapılan demonstrasyon çalışmaları görülmektedir.

Çizelge 2. Artova İlçesinde 1991-97 Yıllarında Yapılan Demonstrasyon Çalışmaları (Birim: Adet)

YILLAR	PROGRAMLANAN		UYGULANAN		DEMONSTRASYON GERÇEKLEŞME ORANI (%)	ÇİFTÇİ SAYISI GERÇEKLEŞME ORANI (%)
	DEMONST SAYISI	ÇİFTÇİ SAYISI	DEMONS T SAYISI	ÇİFTÇİ SAYISI		
1991	6	138	7	382	116.7	276.8
1992	8	140	12	205	150.0	146.4
1993	8	121	7	123	87.5	101.7
1994	16	590	16	760	100.0	128.8
1995	13	664	12	634	92.3	95.5
1996	11	455	13	467	118.2	102.6
1997	10	369	8	97	80.0	26.3

Kaynak: ANONİM, 1991-97, TKB Artova İlçe Müdürlüğü, ÇEYŞ Müd. Kayıtları, TOKAT.

1991 yılında, patates tarımında mekanizasyon uygulamalarını geliştirme, macar fiği ekimini geliştirme, toprak numunesi alınması, yabancı armut aşılınması, meyve ağaçlarında budama, hububatta yabancı ot mücadelesi ve buğday çeşit adaptasyonu konularında 7 adet demonstrasyon gerçekleştirilmiştir. Program dışı olarak gerçekleştirilen buğday çeşit demonstrasyonu, ilçede kaliteli buğday tohumluğu kullanımının çok az olmasının verim üzerine olumsuz etkilerinden hareketle, Partizanka ve Arpatan 9 çeşitleri kullanılarak 5 köyde 10 da alanda gerçekleştirilmiştir. Patates tarımında mekanizasyon uygulamalarını gerçekleştirme demonstrasyonu 1 köyde 1 da alanda, macar fiği ekimini geliştirme demonstrasyonu 2 köyde toplam 10 da alanda gerçekleştirilmiştir. Yabancı armut aşılama metot demonstrasyonu 28 çiftçinin katılımı ile 250 adet yabancı armutta gerçekleştirilmiştir. Meyve ağaçlarında budama metot demonstrasyonu 58 çiftçinin katılımı ile 35 adet meyve ağacında uygulanmıştır. Hububatta yabancı ot mücadelesi demonstrasyonu ise 10 çiftçinin katılımı ile toplam 50 da alanda, toprak numunesi alınması ise 278 çiftçinin katılımıyla 112 adet olarak gerçekleştirilmiştir.

1992 yılında programa alınan 8 adet demonstrasyondan, 6 tanesi 1991 yılının devamı şeklinde aynı konularda uygulanmıştır. 1992 yılında programa alınan haşhaş ekimini geliştirme demonstrasyonu T.M.O. ile yürütülen faaliyetler sırasında istekli çiftçi

bulunmaması nedeniyle gerçekleştirme sağlanamamıştır. Hububatta yabancı ot mücadelesinde sağlanan ortalama verim artışı %18.2 olmuştur. Yabani armut aşılması demonstrasyonunda 28 çiftçinin katılımı ile 200 adet yabancı ağaç Starkrimsoon ve Williams çeşitleriyle aşılanmıştır.

Nohutta ot mücadelesi demonstrasyonu sonucunda ortalama olarak %19.6 oranında bir verim artışı sağlanmıştır. Meyve ağaçlarında budama demonstrasyonunda 91 çiftçinin katılımı ile 60 adet ağaç budanmıştır. 120 adet toprak numunesi alınmış olup, alınan numuneler Köy Hizmetleri Tokat Araştırma Enstitüsü laboratuvarında analiz ettirilmiş ve gübre tavsiyelerinin yapılması sağlanmıştır. Hububatta yaprak gübresi uygulaması demonstrasyonu, Complex 866 adlı yaprak gübresi kullanılarak yapılmış ve ortalama %13.9'luk bir verim artışı sağlanmıştır. Şeker pancarında ise 4 da'lık bir alanda uygulanan demonstrasyonda Proteinat adlı yaprak gübresi kullanılmış ve %13.8 oranında verim artışı sağlanmıştır. 1992 yılında 8 demonstrasyon programa alınmış ve bunlardan bir tanesi (haşhaş ekimini geliştirme demonstrasyonu) iptal edilmiş, 5 adet program dışı olmak üzere toplam 12 adet demonstrasyon uygulanmış ve 205 çiftçi iştirak etmiştir.

1993 yılında 8 konuda demonstrasyon planlanmış, bunlardan 2 tanesi iptal edilmiş, bir tane program dışı olmak üzere toplam 7 adet demonstrasyon uygulanmıştır. Program dışı olarak buğdayda uygun ekim zamanı adlı demonstrasyon 2 da alanda uygulanmıştır. Macar fiği ekimini geliştirme ile tohum yatağı hazırlama ve ekim konulu iki adet demonstrasyon demonstratör çiftçi bulunamaması nedeniyle iptal edilmiştir. Toprak numunesi alınması demonstrasyonu 87 adet, meyve ağaçlarında budama 75 adet, yoğun kuzu besisi 15 adet, yüksek verimli ve damızlık tohum kullanımı 12 da, hububatta yabancı ot mücadelesi 90 da, yem bitkileri adaptasyonu 14 da alanda uygulanmıştır. Uygulanan 7 değişik konudaki demonstrasyona toplam 123 çiftçi 123 çiftçi iştirak etmiştir.

1994 yılında 16 demonstrasyon programa alınmış, gerçekleştirme %100 olup toplam 760 çiftçinin katılımı ile uygulama yürütülmüştür. Toprak numunesi alınması 580 adet, meyve ağaçlarında budama 46 adet, rüzgar çarkı ile sulama suyu temini 1 adet, iç ve dış paraziter mücadele 33 adet, süt ineklerine rasyon hazırlama 5 adet, besi

hayvancılığını geliştirme 21 adet, sağım hijyeni 82 adet, buğdayda yabancı ot mücadelesi 5 da, tohum yatağı hazırlama ve ekim 4 da, buğdayda yabancı yulaf mücadelesi 5 da, buğdayda uygun ekim zamanı 2 da, sert katman kırılması 6 da, yem bitkileri adaptasyonu 16 da, buğdayda N'lu gübreleme 6 da, yüksek verimli ve damızlık tohum kullanımı 4 da, macar fiği ekimini geliştirme 6 da alanda gerçekleştirilmiştir.

1995 yılında 13 farklı konuda demonstrasyon programa alınmış, 12 adet demonstrasyon 634 çiftçinin katılımı ile gerçekleştirilmiştir. Programa alınan yem bitkileri adaptasyonu adlı demonstrasyon uygulanmıştır.

1996 yılında 11 adet demonstrasyon programa alınmış, program dışı gerçekleştirilen 2 adet demonstrasyonla birlikte toplam 13 adet demonstrasyon 467 çiftçinin katılımı ile gerçekleştirilmiştir. Program dışı olarak kışlık kırmızı mercimek adaptasyonu 0.3 da, triticales adaptasyon ve buğday çeşit verim demonstrasyonu adlı demonstrasyon 0.5 da alanda uygulanmıştır.

1997 yılında 10 demonstrasyon programa alınmış, bunlardan 4 tanesi iptal edilmiş, 2 adet program dışı olmak üzere toplam 8 demonstrasyon 97 çiftçinin katılımı ile gerçekleştirilmiştir. Program dışı olarak bamyaya yetiştiriciliği 0.3 da, polybra yetiştiriciliği 0.5 da alanda birer demonstratör çiftçi ile gerçekleştirilmiştir. 1997 yılında demonstrasyonlara katılan çiftçi sayısında gerçekleşme %26.3 olmuştur. Bunun nedeni ise 1997 programına alınan , 290 çiftçinin katılımı ile gerçekleşmesi planlanan toprak numunesi alımı metod demonstrasyonunun, 1997 yılı yaz döneminde köy genel bilgi anketinin yapılması ve teknik personelin bu konuda görevlendirilmesi nedeniyle bu demonstrasyon iptal edilmesidir.

1993 ve 1995 yıllarında programa alınan birer demonstrasyon demonstratör çiftçi bulunamaması nedeniyle iptal edilmiş ve gerçekleşme düşük olmuştur. Diğer yıllarda gerçekleşmenin yüksek olması İlçe yayım sorumlusu ve çiftçilerin teklifleri doğrultusunda görülen eksikliklerle ilgili demonstrasyonların program dışı olarak yapılması ve aynı konudaki demonstrasyonların çevre köylerde de uygulanması nedeniyle sayılarının artmasındandır.

Tarım İlçe Müdürlüğü ile GOÜ Ziraat Fakültesi Tarla Bitkileri Bölümü'nce ortaklaşa yürütülmüş olan Triticale Adaptasyonu ve Buğday çeşit verim demonstrasyonu "Tokat Artova koşullarında Triticale buğday ve çavdarın verim ve verim unsurları üzerine bir araştırma" adlı tebliğ olarak Samsun 19 Mayıs Üniversitesinde 1997 yılında düzenlenen II. Tarla Bitkileri Kongresi'nde tebliğ olarak sunulmuştur. Buna göre 2 yıllık olarak yürütülen demonstrasyon başarı ile sonuçlanmıştır. (SENCAR, Ö., GÖKMEN, S., 1997).

3.1.3. Çiftçi Kursları

Çiftçi kursları; bitkisel üretim bitki koruma, hayvansal üretim, hayvan sağlığı, kooperatifçilik, tarımsal mekanizasyon, ev ekonomisi, zirai ekonomi ve işletmecilik gibi değişik konularda yeni bilgi ve tekniklerin öğretilmesi ve bu suretle daha çok, daha kaliteli ve ucuz bitkisel ve hayvansal ürün elde ederek, bunları en faydalı şekilde değerlendirmek suretiyle, çiftçi ailelerinin hayat seviyelerini yükseltmek amacıyla düzenlenir (ANONİM, 1989).

Çizelge 3'te Artova İlçesinde 1991-97 yıllarında yapılan çiftçi kursları ve kurslara katılan çiftçi sayıları verilmiştir.

Çizelge 3. Artova İlçesinde 1991-97 Yıllarında Açılan Çiftçi Kursları (Birim: Adet)

YILLAR	PROGRAMLANAN		UYGULANAN		KURS GERÇEKLEŞME ORANI (%)	ÇİFTÇİ SAYISI GERÇEKLEŞME ORANI (%)
	KURS SAYISI	ÇİFTÇİ SAYISI	KURS SAYISI	ÇİFTÇİ SAYISI		
1991	9	315	9	209	100.0	66.3
1992	14	410	14	412	100.0	100.5
1993	10	195	6	110	60.0	56.4
1994	8	145	7	146	87.5	100.7
1995	7	145	7	163	100.0	112.4
1996	10	295	10	276	100.0	93.6
1997	6	140	11	257	183.3	183.6

Kaynak: ANONİM, 1991-97, TKB Artova İlçe Müdürlüğü, ÇEYŞ Müd. Kayıtları, TOKAT.

1991 yılında meyvelerde budama konulu 4 kurs, arıcılık ile aşılama kursu 2 adet ve traktör bakım ve kullanma F sınıfı sürücü kursu 1 adet olmak üzere toplam 9 kurs programa alınmıştır. Gerçekleşme ise sırasıyla 3,4,1,1 adet olmuş ve toplam 9 kursa 209 çiftçi katılmıştır.

1992 yılında arıcılık (3), toprak işleme tekniği (3), meyve ağaçlarında budama (4), yabancı armut aşılama (2), traktör bakım ve kullanma F sınıfı sürücü kursu (2) konularında toplam 14 kurs programlanmış ve gerçekleşme %100 olmuştur. 1992 yılında açılan kurslara toplam 412 çiftçi katılmıştır.

1993 yılında dört değişik konuda 10 kurs programlanmıştır. Meyve ağaçlarında budama ve toprak işleme tekniği konularında toplam 110 çiftçinin katılımı ile 6 kurs açılmıştır.

1994 yılında 4 farklı konuda 8 kurs programa alınmış ve 3 değişik konuda 7 kurs açılmış ve toplam 146 çiftçi katılmıştır. Traktör bakım ve kullanma F sınıfı sürücü kursu ise müracaat olmadığından dolayı açılmamıştır. 1995 yılında 3 konuda 7 kurs programlanmış ve %100 gerçekleşme sağlanmış, açılan kurslara toplam 163 çiftçi katılmıştır.

1996 yılında 4 ayrı konuda 10 kurs programa alınmış ve 276 çiftçinin katılımı ile gerçekleşme sağlanmıştır.

1997 yılında 4 ayrı konuda 6 kurs programlanmıştır. 7 farklı konuda 11 kurs açılmış ve toplam 257 çiftçi katılmıştır. 1997 yılında program dışı olarak cezaevinde kursların açılması ve yeni trafik yasası ile cezaların yükseltilmesi sonucunda traktör bakım ve kullanma F sınıfı sürücü kursu için müracaatların artması nedeniyle gerçekleşme %183.3 gibi yüksek bir düzeyde olmuştur.

1993 ve 1994 yıllarında ise istekli çiftçi olmadığından dolayı gerçekleşme düşük olmuştur.

3.1.4. Tarla Günleri

Tarla günü; çeşit, netice veya teknik uygulama demonstrasyonları, alet-makine kullanımları gibi tarlada uygulanabilen her türlü tarımsal faaliyetin, herhangi bir safhasında, konuyu çiftçilere göstermek, ilgisini çekmek ve yayım kuruluşlarının diğer unsurlarını uygulamadan haberdar etmek için, tarlada tertiplenen bir yayım metodudur. Tarlada uygulanan tarımsal bir konunun, belli bir safhasının, çiftçilere tanıtılması

sağlamak ve gösterilmek istenen yeni teknik ve teknolojilere ilgi uyandırmak amacıyla düzenlenir (ANONİM, 1989).

Artova İlçesinde 1991-97 yıllarında yapılan tarla günleri Çizelge 4'de verilmiştir.

Çizelge 4. Artova İlçesinde 1991-97 Yıllarında Yapılan Tarla Günleri (Birim: Adet)

YILLAR	PROGRAMLANAN		UYGULANAN		TARLA GÜNÜ GERÇEKLEŞME ORANI (%)	ÇİFTÇİ SAYISI GERÇEKLEŞME ORANI (%)
	T. GÜNÜ SAYISI	ÇİFTÇİ SAYISI	T. GÜNÜ SAYISI	ÇİFTÇİ SAYISI		
1991	8	185	8	150	100.0	81.1
1992	12	415	25	422	208.3	101.7
1993	13	325	16	343	123.1	105.5
1994	35	875	34	926	97.1	105.8
1995	39	885	27	384	69.2	43.4
1996	10	200	12	198	120.0	99.0
1997	19	285	20	261	105.3	91.6

Kaynak: ANONİM, 1991-97, TKB Artova İlçe Müdürlüğü, ÇEYŞ Müd. Kayıtları, TOKAT.

1991 yılında 3 konuda 8 tarla günü programlanmış ve 150 çiftçinin katılımı ile gerçekleştirme sağlanmıştır. 1992 yılında 5 konuda 12 tarla günü programa alınmış ve 422 çiftçinin katılımı ile 25 tarla günü gerçekleştirilmiştir. 1993 yılında ise 6 konuda 13 tarla günü programlanmıştır. Gerçekleşme ise 7 konuda 343 çiftçinin katılımı ile 16 tarla günü şeklinde olmuştur. 1994 yılında 15 konuda 35 tarla günü programlanmış, 12 konuda 34 tarla günü 926 çiftçinin katılımı ile gerçekleştirilmiştir.

1995 yılında 10 konuda 39 tarla günü programlanmış, 8 konuda 27 tarla günü toplam 384 çiftçinin katılımı ile düzenlenmiştir. 1996 yılında 6 konuda 10 tarla günü programa alınmış, 8 ayrı konuda 198 çiftçinin katılımı ile 12 tarla günü düzenlenmiştir. 1997 yılında ise 9 ayrı konuda 19 tarla günü programlanmış, 8 konuda 20 tarla günü 261 çiftçinin katılımı ile gerçekleştirilmiştir.

1992 ve 1995 yılları haricinde programlara yakın bir gerçekleştirme olmuştur. Demonstrasyon çalışmalarındaki gerçekleştirme oranlarına paralel olarak, yapılan tarla günlerinde; 1992 yılında yüksek, 1995 yılında ise düşük bir gerçekleştirme olmuştur.

3.1.5. Tarımsal Geziler

Tarımsal geziler; çiftçiye faydası olabilecek uygulamaları ilk elden yerinde göstermek, uygulama hakkında ilgili kişilerden bilgi almalarını sağlamak, hem yayım

elamanına hem de alıcıya değişik ve taze bilgi sağlamak amacıyla düzenlenir. Grup halinde diğer bir yerleşim bölgesine seyahat edilerek, oradaki tarımsal uygulamalar, proje veya demonstrasyonlar gözlemlenir (ANONİM, 1984).

Artova Tarım İlçe Müdürlüğünce düzenlenen tarımsal geziler kapsamında; 1992 yılında Kazova işletmesine 20 çiftçi götürülmüştür. 1996 yılında silajlık mısır konusunda 4 çiftçi Yeşilyurt İlçesine götürülmüştür. Yine aynı yıl Samsun İline Besi sığırcılığı konusunda 2 çiftçi, Amasya Gökhöyük Tarım İşletmesine 6 çiftçi götürülmüştür.

3.1.6 Kitle Yayım Vasıtaları

TKB tarafından yayım çalışmalarında kullanılan görsel, işitsel ve yazılı iletişim araçları kullanılmaktadır. Bakanlıkça, kitap, broşür, video, bant, sirküler mektuplar, dergiler, afişler, sergiler, gazeteler, radyo, televizyon vb yayım araçları taşra teşkilatları tarafından yayım çalışmalarında yararlanılmaktadır. Ayrıca sınırlı oranda da olsa il ve ilçe müdürlükleri kendi olanakları çerçevesinde ürettikleri yayım araçlarını çiftçilere ulaştırmaya çalışmaktadırlar.

TKB Artova İlçe Müdürlüğü'nce kitle yayım vasıtalarından yalnız sirküler mektuplar hazırlanmaktadır. 1996 yılından sonra sirküler yazılara birliktelik getirmek amacıyla İl Müdürlüğü'nce hazırlanan sirküler mektuplar dağıtılmıştır. Ayrıca YAYÇEP'e kayıtlı çiftçilere bakanlıkça hazırlanan kitapların dağıtımını da yapmıştır.

Çizelge 5'de Artova İlçe Müdürlüğü'nce hazırlanan sirküler mektupların sayıları verilmiştir.

Çizelge 5. Artova İlçe Müdürlüğü'nce Hazırlanan Sirküler Mektupların Sayısı (Birim: Adet)

YILLAR	KONU SAYISI	SİRKÜLER MEKTUP SAYISI
1991	9	2 500
1992	16	5 000
1993	17	6 000
1994	16	3 321
1995	14	2 632
1996 *	---	---
1997 *	---	---

* Sirküler yazılara birliktelik getirmek amacıyla TKB Artova İlçe Müdürlüğü'nce Hazırlanan Sirküler Mektuplar dağıtılmıştır.

Kaynak: ANONİM, 1991-97, TKB Artova İlçe Müdürlüğü, ÇEYŞ Müd. Kayıtları, TOKAT.

(YAYÇEP) Televizyon yoluyla yaygın çiftçi eğitimi projesi diğer yayım çalışmalarından farklı olarak kayıt, eğitim, sınav, sertifika ve ödüllendirme öğelerini bir arada kapsamaktadır. Her eğitim dönemi için ele alınacak konular bakanlıkça uygulanan politikalara göre belirlenmektedir. Çiftçiler belirlenen konulara tarım il ve ilçe müdürlükleri aracılığıyla kayıt yaptırmaktadır (AYDIN, 1998).

YAYÇEP sınavları ülke genelinde Anadolu Üniversitesi kanalıyla merkezi sistemle yapılmaktadır. Başarılı olan çiftçilerin sertifikalarının hazırlanması ve dağıtımı il ve ilçe müdürlükleri kanalıyla olmaktadır.

Çizelge 6'da Artova İlçesinde 1991-97 yıllarında konularına göre YAYÇEP'in kayıtlı çiftçi sayıları verilmiştir.

Çizelge 6. Artova İlçesinde Konularına Göre YAYÇEP'e Kayıtlı Çiftçi Sayıları

YILLAR	KONU	KAYITLI ÇİFTÇİ SAYISI	TOPLAM KAYITLI ÇİFTÇİ SAYISI	SINAVA KATILAN ÇİFTÇİ SAYISI	BAŞARILI OLAN ÇİFTÇİ SAYISI	ÖDÜL KAZANAN ÇİFTÇİ SAYISI
1991	Sığırcılık	148	---	---	---	---
	Koyun-Keçicilik	110	275	275	140	1
	Kümes Hayvanları	17	---	---	---	---
1992	Arıcılık	28	---	---	---	---
	İpek Böcekçiliği	2	58	58	25	---
	Tarımsal Mekanizasyon	28	---	---	---	---
1993	Tarla Bitkileri	7	16	13	3	---
	Meyvecilik ve Bağcılık	4				---
	Sebzecilik	3				---
	Süs Bitkileri	2				---
1994*	---	---	---	---	---	---
1995	Kooperatifçilik	7	7	1	1	---
	El Sanatları	---				---
	Teşvik ve Desteklemeler	---				---
1996	Toprak ve Su Muhafazası	---	---	---	---	---
	Sulama ve Gübreleme	---	---	---	---	---
	Hayvancılık ve Çayır-Mer'a	---	---	---	---	---
	Zirai Mücadele	---	---	---	---	---
1997	Gıda ve Beslenme	---	---	---	---	---
	----	---	---	---	---	---
TOPLAM		356	356	347	169	1

* Bir önceki yılın programları devam etmiştir.

Kaynak: ANONİM, 1991-97, TKB Artova İlçe Müdürlüğü, ÇEYŞ Müd. Kayıtları, TOKAT.

1991 yılında 275, 1992'de 58, 1993 yılında 16, 1995'te 7 çiftçi olmak üzere toplam 356 çiftçi sınava katılmış, 169 çiftçi sınavlarda başarılı olarak sertifika almaya

hak kazanmıştır. 1994 ve 1997 yıllarında bir önceki yılın programları devam etmiştir. 1996 yılında ise kayıt yaptıran çiftçi olmamıştır. YAYÇEP Projesi kapsamında bakanlıkça hazırlanan toplam 356 YAYÇEP kitabının dağıtımı Artova İlçe Müdürlüğü'nce yapılmıştır.

Tokat İlinde 1995 yılındaki program konuları dikkate alınarak YAYÇEP'in etkinliğini araştırmak üzere bir çalışma yapılmıştır. Bu çalışmanın sonucuna göre, televizyonda gösterilen programların ardından yayım elemanlarının bu konudaki daha fazla desteğiyle programın daha etkili olacağı belirlenmiştir. Ayrıca proje kapsamındaki konularla ilgili daha çok yerel çalışmaların yapılmasıyla, tüm üreticilerin uygun bir izleme değerlendirmeye alınmasıyla, televizyonda verilen konuyla ilgili yapılacak bir grupsal yöntemle programın başarısının artacağı ifade edilmektedir (**KIZILASLAN ve GÜRLER, 1998**)

3.1.7 Çiftçi Şartlarında Denemeler

Çiftçi şartlarında denemeler, araştırma kuruluşlarınca elde edilen bilgilerin, çiftçilere geniş çapta uygulanmasından önce çiftçi şartlarında denenerek, sonuçların kontrol edilmesi ve hataların önlenmesi için yapılmaktadır (**ANONİM, 1989**).

1997 yılında Tokat Valiliği ile GOÜ Ziraat Fakültesince projelendirilen Tokat şartlarında kök kereviz yetiştiriciliği Tokat merkezdeki deneme GOÜ Fakültesi Bahçe Bitkileri Bölümünce, Artova İlçesinde ise Tarım İlçe Müdürlüğünce yürütülmüştür. Artova İlçesindeki deneme 0.5 da alanda çiftçi şartlarında deneme olarak uygulanmıştır. Deneme iki yıllıktır. Deneme sona ermediğinden dolayı kesin sonuç alınamamakla birlikte 1.yıl sonundaki verilere göre normal verime ulaşılmıştır.

3.2 Personel Eğitimine Dayalı Çalışmalar

3.2.1 Hizmet içi Eğitim

Etkin bir yayım sisteminin en önemli ögesi sürekli ve düzenli hizmetiçi eleman eğitimidir. Yayında görevli personelin bilgilerini tazelemek, yeni teknik ve teknolojiler hakkında bilgilendirilmesi amacıyla düzenlenir.

Çizelge 7'de 1991-97 yıllarında Tarım İlçe Müdürlüğünce yapılan hizmetiçi eğitim çalışmaları verilmiştir.

Çizelge 7. Artova İlçe Tarım Müdürlüğünce 1991-97 Yıllarında Yapılan Hizmetiçi Eğitim Çalışmaları (Birim: Adet)

YILLAR	PROGRAMLANAN		UYGULAMA YAPILAN		HİZMETİÇİ EĞİTİM GERÇEKLEŞME ORANI (%)	PERSONEL SAYISI GERÇEKLEŞME ORANI (%)
	HİZMETİÇİ EĞİTİM SAYISI	PERSONEL SAYISI	HİZMETİÇİ EĞİTİM SAYISI	PERSONEL SAYISI		
1991	2	14	2	14	100.0	100.0
1992	1	8	2	13	200.0	162.5
1993	1	9	1	5	100.0	55.5
1994	2	9	1	4	50.0	44.4
1995	1	4	2	17	200.0	425.0
1996	3	18	11	61	366.6	388.8
1997	3	19	3	13	100.0	68.4

Kaynak: ANONİM, 1991-97, TKB Artova İlçe Müdürlüğü, ÇEYŞ Mud. Kayıtları, TOKAT.

1991 yılında meyve hastalık ve zararlıları ile sebze hastalık ve zararlıları konusunda iki hizmetiçi eğitim programa alınmış ve 14 personelin katılımı ile gerçekleşme %100 olmuştur.

1992 yılında programa alınan haşhaş tarımına ilave olarak, ateş yanıklığı konularında iki adet hizmetiçi eğitim semineri 13 personelin katılımı ile gerçekleştirilmiştir.

1993 yılında yem bitkileri tarımı konulu hizmetiçi eğitim semineri 5 personelin katılımı ile gerçekleştirilmiştir.

1994 yılında programa alınan iki adet hizmetiçi eğitimden yumuşak çekirdekli meyve ağaçlarında ateş yanıklığı konulu seminer 4 personelin katılımı ile gerçekleştirilmiştir. 1995'te makro ve mikro elementler ve yaprak gübrelemesi ile hububatta hasat teknikleri ve bitki koruma hizmetleri adlı iki seminere toplam 17 personel katılmıştır. 1996'da ise 11 değişik konuda toplam 61 personelin katılımı ile hizmetiçi eğitim çalışmaları gerçekleştirilmiştir. 1997 yılında kıymet takdiri ve değer tespiti, biçer-döverde dane kayıpları ve bitki hastalık ve zararlılarının teşhisi, sürveyi ve mücadelesi konularında toplam 13 personelin katılımı ile gerçekleşme sağlanmıştır. 1996 yılında hizmetiçi eğitim çalışmalarında programlananın çok üzerinde bir gerçekleşme

olmuştur. Bunun nedeni ise, bu yılda yeni görev alan personelin mesleki ve teknik tecrübeleri dikkate alınarak personel eğitimine ağırlık verilmesidir.

4. SONUÇ

Artova ilçesi yayım çalışmalarındaki aksaklıklar şu şekilde belirtilebilir. İlçede köy grup tarım merkezi (KGTM)'nin bulunmaması, TYUAP projesi çerçevesinde ilçeye tahsis edilen araçların daha çok yayım çalışmaları dışında kullanılması, İlçe Tarım Müdürlüğünde bulunan bir Ziraat Yüksek Mühendisinin idari görevli olması nedeniyle yayım çalışmalarına yeterince eğilememesi, ilçede yayım hizmetlerinde görevli teknik personel sayısının yetersiz oluşu ödenek sıkıntısı nedeniyle özellikle köylerde planlanan yayım çalışmalarının uygulanamaması, yapılan hizmetiçi eğitim faaliyetlerinin yetersiz oluşu, yapılan toplantı ve kurslarda kullanılacak dökümanın yetersiz oluşu gibi sorunlar söz konusudur. Bununla birlikte medya ve materyal kullanımı sınırlıdır. Türkiye'nin bütün bölgelerinde olduğu gibi Artova İlçesinde de yayım programları daha çok tarla düzeyindeki teknik sorunlar üzerinde odaklanmış yayımın içermesi gereken diğer konular ihmal edilmiştir. Ayrıca tarımsal araştırma-yayım bağı istenilen düzeye yükseltilememiştir. Bu nedenle daha verimli bir yayım sistemi geliştirilmelidir ve çiftçi katılımı sağlanmalıdır. Bu yayım sistemi içerisinde, çiftçi örgütleri, gönüllü kuruluşlar, özel danışmanlık yapan kişi ve kuruluşlar vb. yer alabilir. Yayım elamanının çiftçiye daha yakın ve etkin olabilmesi için ilçede KGTM'lerin kurulması gerekmektedir. İlçede yayım hizmetlerinde görevli personelin artırılması ve yayımda görevli personelin diğer daire işlerinde görevlendirilmemeleri sağlanmalıdır. İlçe Tarım Müdürlüğü'nde yayım hizmetlerini yürütebilecek bir ziraat mühendisi istihdam edilmelidir. Yapılan eğitim çalışmalarında, film, slayt, tepegöz, sirküler mektup, afiş gibi kitle yayım vasıtalarına da ağırlık verilmelidir.

Geçimi büyük oranda tarıma dayalı olan Artova İlçesi için önemli bir yere sahip olan tarımsal yayım hizmetlerinin geliştirilmesi yöre halkının gelir ve refah seviyesini yükselteceği gibi ülke ekonomisine de olumlu etkiler yapacaktır. Birim alan ve hayvandan alınan verimin artırılması, örgütlenme ve pazarlama imkanlarının

iyileştirilmesi vb. çalışmalar yöre insanını tarımsal faaliyete teşvik ederek bu sayede ilçeden başka şehirlere olan göç de önlenecek, büyüyen sosyal ve ekonomik sorunlar çözümlenecektir.

KAYNAKÇA

- ANONİM, 1998 a.**, Artova Nüfus ve Vatandaşlık Müdürlüğü Kayıtları, TOKAT.
- ANONİM, 1998 b.**, TKB Artova İlçe Müdürlüğü Hay. Sağ. Şb. Müd. Kayıtları TOKAT
- ANONİM, 1997**, TKB Artova İlçe Müdürlüğü Prj. İst. Şb. Müd. Kayıtları TOKAT
- ANONİM, 1991-97**, TKB Artova İlçe Müdürlüğü ÇEYŞ Müd. Kayıtları TOKAT
- ANONİM, 1989**, TOKB “Zirai Yayımında Grup Metodları”, Teşkilatlanma ve Destekleme Genel Müdürlüğü, Yayın No: 318, ANKARA
- ANONİM, 1984**, FAO, “Tarımsal Yayım El Kitabı”, Yayın No:295, ANKARA
- AYDIN, R., 1998**, “Televizyon Yoluyla Çiftçi Eğitim Projesi”, Tarım ve Köy Dergisi, Sayı:119, ANKARA
- İÇER, N., 1988**, “Görüntülü ve Sesli Yayın Hazırlama ve Kullanma Teknikleri-1”, TOKB. DAGMEN, ANKARA
- KIZILASLAN N., GÜRLER, A.Z.,1998**, Tarımsal Yayım Çalışmalarından Biri Olan YAYÇEP'in Tokat İlindeki Etkinliği Üzerine Bir Araştırma, GOÜ Ziraat Fak. Yayınları No: 26, Araştırma Serisi No:5, ISBN: 975.7328.18.9, TOKAT.
- SENCAR, Ö., GÖKMEN, S., vd., 1997**, “Tokat Artova Koşullarında Triticale, Buğday ve Çavdarın Verim ve Verim Unsurları Üzerine Bir Araştırma”, Türkiye II: Tarla Bitkileri Kongresi, 22-25 Eylül 1997, 19 Mayıs Ün. Basımevi, SAMSUN
- ŞENOCAK, C., 1967**, “Yayım ve Haberleşme”, Ankara Ün. Zir. Fak. Güzel Sanatlar Matbaası, ANKARA
- TALUĞ, C., 1993**, “Zirai Yayım”, Tarım ve Köy Dergisi, Sayı: 84, ANKARA
- YÜKSEL, N., 1993**, “İl ve İlçe Müdürlükleri Tarafından Yapılan Çiftçi Eğitim Faaliyetleri”, Tarım ve Köy Dergisi, Sayı: 84, ANKARA